

YAŞAYAN SEMBOLLER

Tapınaktan cüzdana, adı ve yüzü değişen işaretler

Gürkan Zergeroğlu

ÖNCE

Bu kitap

Semboller ölmez; ad ve kılık değiştirir. Beş bin yıl önce bir tanrının çevresindeki ısıltı bugün bir azizin halesinde, Özgürlük Heykeli'nin tacında duruyor. Bir tapınağın kutsal ağacı bir Selçuklu çinisinde, yerdeki bir kilimde. Bir kartal Asur kabartmasından Hitit'in çift başlı kartalına, oradan cüzdanımızdaki dolara uçuyor.

Bu kitap o yolculukları izliyor. Her bölüm bir mekân: tapınak, saray, bahçe, suyun kıyısı, gök, mezar. Her mekânda o yerin sembolleri bir arada, bir sahne olarak anlatılıyor; her sembol de ilk doğduğu yerden Anadolu'ya, Orta Asya'ya ve bugüne kadar yürüyor.

KAPILAR

Kitabın kapısı yalnız müze değil: bir kilise freski, bir cami çinisi, bir kilim, bir mezar taşı, cüzdandaki bir banknot, bir otomobilin amblemi. Kitap bu yerlerin inancını değil, içlerindeki motifin yolculuğunu anlatıyor.

NE VAAT EDİYOR

Okura, bir müzede, kilisede, camide, kazı alanında sembolü **tanımayı**, onu yapanın beklentisini ve duygusunu **okumayı**, sahnede eksik olanı fark etmeyi ve sonunda **kendine dönmeyi** kazandırmak. İnsanın güvende, sağlıklı ve huzur içinde yaşama arzusunun, semboller üzerinden tarih boyunca izini sürmek. Duyguların ve korkuların kaynağını göstererek okura hissiyat anlamında özgürlük vermek.

Kitabı kapattığınızda: “Meğer hep gözümün önündeymiş — artık her yerde görüyorum, hiçbirinin önünden öylece geçemiyorum.”

HER SEMBOLDE

1. Nasıl görünür, bugün nerede karşına çıkar
2. İlk nerede doğdu, hangi adlarla ve hangi kılıklarla yol aldı
3. Yapan ne hissediyordu
4. Bugün biz ne hissediyoruz
5. Bir dahaki sefere baktığında neye dikkat etmelisin

GİRİŞ

Müzeye girmeden önce

Bir ağıt tabletinin önünde durmak

BU ODADA

Kitap tek bir sahneyle açılır: yıkılmış bir kent için yazılmış bir ağıt tableti. Okur ilk kez bir nesneye “bunu kim, hangi korkuyla yazdı?” diye bakmayı öğrenir. Göz burada kazanılmaya başlanır. Tarihin kimin yazdığına bağlı olduğu da ilk kez bu sahnede görünür.

DUYGU DURUMU

Yapan: kaybın ve anlamsız yıkımın karşısındaki çaresizlik. — Bugün: felaketi açıklama, bir sebep ve bir suçlu bulma ihtiyacı.

SAHNEDE NE ARARSIN

Tabletin kendisi, ağıtın yazıldığı kent, ağıtı okuyan kişi.

BİR YOLCULUK

Bir ağıtın içindeki rüzgâr: Ur'un yıkımını anlatan tabletten bugünün felaket haberlerine — felaketi hep galibin kalemi anlatır.

SEMBOLLER (2)

Kötülük Rüzgârı — Ur'un yıkımı için yazılan ağıt; kitabın ilk sahnesi.

Rüzgârın Yönü — Felaketin kimin lehine anlatıldığı: galibin kalemi.

BÖLÜM 1

Atölyede

İnsanın yapılışı

BU ODADA

İnsan neyden yapıldı, neden yapıldı? Kil, tanrı kanı, kaburga, bir isim. Bu bölümde okur, yaratılış sahnelerinin ve kil figürinlerin önünde ne gördüğünü öğrenir; insanı yapan elin aslında neyi anlatmak istediğini okur.

DUYGU DURUMU

Yapan: yaratılmış olmanın ve bir amaç için var olmanın ağırlığı. — Bugün: “Ben neden varım, kime aitim?” sorusu.

SAHNEDE NE ARARSIN

Kil, su, yaratan el, figürin, verilen ad.

BİR YOLCULUK

Kaburgadan doğan kadın: Sümer'in kelime oyunundan Orta Çağ tablolarında Âdem'in yanından çıkan Havva'ya.

SEMBOLLER (6)

Tanrı Özü ve Kil — İnsanın bir tanrının kanıyla karılmış kilden yapılması.

Adamu / Adam — Topraktan gelen isim; kahvedeki amcanın adındaki toprak.

Nin-ti — Kaburga ile hayatın aynı kelime olduğu bir yazıcı şakası.

Havva — Aynı kalıptan çıkan ikinci isim.

Kusurlu Prototipler — Sarhoşken yapılan altı “yanlış” insan — kusurun da bir yeri olduğu.

İgigi İsyanı — İnsan neden yaratıldı: tanrıların yükünü taşımak için.

Bahçede

Ölümsüzlük ve yasak

BU ODADA

Cennet bir bahçedir; ortasında bir ağaç, dibinde bir yılan, dalında bir kuş. Okur bu bölümde bahçe tasvirlerinde, hayat ağacı motiflerinde ve yılan figürlerinde neyin kaybedildiğini, neyin yasaklandığını görmeyi öğrenir.

DUYGU DURUMU

Yapan: ölümlü olmanın yarası, kaçırılan bir fırsatın pişmanlığı. — Bugün: kaybedilmiş masumiyet ve “bir zamanlar her şey güzeldi” özlemi.

SAHNEDE NE ARARSIN

Ağaç, yılan, kuş, bekçi, meyve, ırmaklar.

BİR YOLCULUK

Kutsal ağaç: Mezopotamya'nın hayat ağacından Orta Asya'nın Bayterek'ine, Selçuklu çinisine ve bugün yerdeki kilime.

SEMBOLLER (8)

Edin → Eden — Bozkırın adından cennet bahçesine.

Bahçe, Yılan ve Bekçi — Üç ayrı parçadan kurulan bir sahne.

Kutsal Ağaç, Yılan ve Kuş — Aynı ağacın farklı kültürlerdeki hali.

Adapa — Yiyerek değil, yememekle kaybedilen ölümsüzlük.

Şifa Bitkisi — Yılanın çaldığı gençlik.

Çiftçi ile Çoban — Kardeş kavgasından önceki münazara.

Yılan ve İnsan — Ningişzida'nın dolanmış yılanlarından bir otomobil amblemindeki yılana.

Enki ile Ninhursag — Bir bahçede, bir tanrının yediği yasak otlar.

Tapınakta

Tanrıya sunulan

BU ODADA

Bir sunak, bir içki kabı, tütsünün kokusu, kapıda bekleyen koruyucu bilgiler. Okur bir tapınak kalıntısının ya da müzedeki bir sunağın önünde, orada bir zamanlar ne yapıldığını ve neyin beklendiğini okumayı öğrenir. Sahnede eksik olan objeyi fark etmenin ilk dersi buradadır.

DUYGU DURUMU

Yapan: karşılıklılık — “ver ki verilsin”; lütuf bekleyen insanın umudu ve korkusu. — Bugün: adak, dua, “bir mum yakmak.”

SAHNEDE NE ARARSIN

Sunak, içki kabı, tütsülük, kurban, koruyucu figür, kutsal çanta.

BİR YOLCULUK

Başın üstündeki ışık: tanrıların parıltısı melammu'dan Pers krallarının kutsal ışığına, Helios'un ışınli tacına, azizlerin halesine, minyatürlerdeki nura ve Özgürlük Heykeli'nin tacına.

SEMBOLLER (11)

Kurban Kokusu — Tanrının burnuna giden duman.

Banduddû — Bilgelerin elindeki kutsal çanta — Göbeklitepe'ye uzanan bir biçim.

Balık Giysisi — Sulardan çıkan bilgiler, tapınağın koruyucuları.

Eridu — İlk tapınak, ilk kent.

ME'ler — Uygarlığın tanrılar katında saklanan kuralları.

ME Çalma — Sarhoşken verilen uygarlık.

Elin Başa Konması — Kutsamanın eli.

Tanrı Sayıları — Rütbeyi bir rakamla anlatmak.

Yedi Basamaklı Tapınak — Ziggurat: göğe çıkan merdiven.

Başın Üstündeki Işık — Tanrısal parıltıdan haleye.

Gökten Düşen Taş — Pafos'tan Emesa'ya, Pessinus'a: kutsal kara taş duyulan saygı.

Sarayda

Güç ve gökten inen krallık

BU ODADA

Bir taht, bir asa, kanatlı bir disk, bir kartal. Okur saray kabartmalarında, armalarda ve bugünkü devlet sembollerinde gücün kendini nasıl anlattığını, neden hep “gökten indiğini” söylediğini okumayı öğrenir.

DUYGU DURUMU

Yapan: düzen ihtiyacı, korunma arzusu, iktidarın kendini meşru gösterme kaygısı. — Bugün: bayraklar, armalar, makamlara duyulan saygı ve korku.

SAHNEDE NE ARARSIN

Taht, asa, taç, kanatlı disk, kartal, çift taç, kral listesi.

BİR YOLCULUK

Kartal: Anzu'dan Asur kabartmasına, Hitit'in çift başlı kartalına, Selçuklu armasına ve doların arka yüzüne.

SEMBOLLER (14)

Asa ve Taç — Krallığın gökten indiği fikri.

Kanatlı Disk — Gökteki tanrının kralın üstündeki kanadı.

Kartal — Anzu'dan bugünkü devlet armalarına.

İki Toprağın Tek Tacı — Birleşmenin tacı.

Boyunları Dolaşık Yaratıklar — İki uygarlığın aynı biçimi.

Alalu ile Anu — Göğün tahtı için ilk kavga.

Kumarbi'nin Tahtı — Bir tahtın bedeli.

Naram-Sin'in Laneti — Bir imparatorluğun çöküşünü açıklama ihtiyacı.

“Güneşim” — Bir mektup hitabının dört bin yıllık yolculuğu.

Enmeduranki — Bilge kral.

Kral Listeleri — Tufandan önceki on isim.

Tohumun Kanunu — Bir hanedanın kanını saf tutma isteği.

Kız Kaçırma — Hanedan kurmanın zorla alınmış kadınları.

Tunc — Bir ticaret ağının tanrılara mal edilmesi.

Suyun kıyısında

Tufan ve kurtuluş

BU ODADA

Kaos sudur; tufan onun geri dönüşüdür. Bir tekne, salınan bir kuş, dağın zirvesi, nehre bırakılan bir sepet, suları hapseden bir ejderha. Okur tufan tasvirlerinde ve su motiflerinde yok olma korkusunu ve yeniden başlama umudunu okumayı öğrenir.

DUYGU DURUMU

Yapan: her şeyin bir anda silinebileceği korkusu; seçilmiş olma umudu. — Bugün: felaket haberleri karşısındaki çaresizlik, “kurtulan” olma arzusu.

SAHNEDE NE ARARSIN

Tekne, kuş, dağ, balık, sepet, ejderha, ocak.

BİR YOLCULUK

Kurtaran balık: tufanda yol gösteren balıktan Hint'in Matsya'sına ve ilk Hristiyanların gizli işaretine.

SEMBOLLER (12)

Rüyada Tekne — Duvara konuşan ses.

Kuş Salma — Barışın kanatlı habercisi.

Geminin Ölçüleri — Üç geometri, tek sahne.

Dağın Zirvesine Oturmak — Üç dağ, aynı an.

Ziusudra — Tufandan kurtulan kral.

Tannur — Suyun fışkırdığı fırın.

Tufanda Yol Gösteren Balık — Balığın kurtarıcılığı.

Sazdan Sepet — Nehre bırakılan bebek.

Tiamat — Kaosun tuzlu suyu.

Suları Hapseden Ejderha — Kuraklığın ejderhası.

Ejderha Savaşı — Düzeni kuran kavga.

Tanrıyla Güreş — Bir nehrin kıyısında, bir gecelik mücadele.

Göğ**e** bakarken

Düzen ve kader

BU ODADA

Gökkubbe, yıldızların yolu, on iki ay, kader tabletleri. Okur bir kubbenin yıldızlarında, takvimde, saatin kadranında göğ**e** düzen verme çabasını okumayı öğrenir.

DUYGU DURUMU

Yapan: belirsizliğ**e** düzen getirme, geleceğ**i** bilme isteğ**i**. — Bugün: burçlar, takvimler, “kaderimde varmış**.**”

SAHNEDE NE ARARSIN

Kubbe, yıldız, ay, kule, tablet, basamak, sayı.

BİR YOLCULUK

Sabah yıldızı: İnanna'dan İştar'a, Astarte'ye, Afrodit'e, Venüs'e — gökteki aynı ışığın dört bin yıllık adları.

SEMBOLLER (18)

Gökkubbe — Göğün dövülüp yayılması.

Tiamat'ın Bölünmesi — Göğü kuran kavga: bir beden**i**n ikiye ayrılması.

Kader Tabletleri — Geleceğ**i** elinde tutan tablet.

Etana — Kartalın sırtından görülen dünya.

On İkinci Kutsallığı — On iki burç, on iki ay.

On İki Aylık Takvim — Her ayın kendi tanrısı.

Altı Gün ve Yedinci Gün — Haftanın kökeni.

Altmışlık Sistem — Saatteki yaşayan iz.

Dünyanın Göbeği**** — Göğü yere bağlayan yer.

Babil Kulesi — Göğ**e** uzanma arzusu.

Yedi Kollu Şamdan — Yedi ışık, yedi gök.

MUL.APIN — Göğü üç yola bölen katalog.

Kurayla Paylaşılan Dünya — Gök, yer ve su kurayla bölündüğünde.

Dünyanın Dört Köşesi — Dört bölgeye bölünen harita.

İbrahim ve Terah — Ur'dan Harran'a: ay tanrısının iki kentinde bir göç.

Sabah Yıldızı — İnanna, İştar, Afrodit, Venüs.

Fırtınanın Tanrısı — İşkur ve Adad'dan Teşup'a, Zeus'a; ayrı bir soydan gelen Thor ile aynı şimşek.

Her Şeyi Gören Göz — Tanrının gözünden doların piramidine — ve üstüne yazılan efsaneye.

Mezarda ve yeraltında

Ölüm ve iz bırakmak

BU ODADA

Bir mezarda bulunan lir, gözün muskası, toprağa gömülen tabletler, bir yazıcının imzası. Okur mezar buluntularında ve ölü sunularında ölümün karşısında insanın neyi bırakmaya çalıştığını okumayı öğrenir.

DUYGU DURUMU

Yapan: yok olmaya karşı bir iz bırakma isteği; ölüden sonrasının belirsizliği. — Bugün: mezar taşları, fotoğraflar, “adım yaşasın” dileği.

SAHNEDE NE ARARSIN

Mezar, lir, muska, gömülü tablet, imza, yeraltının kapısı.

BİR YOLCULUK

Kötülüğe karşı göz: Horus'un gözünden Akdeniz teknelerinin pruvasındaki göze ve kapımızdaki nazar boncuğuna.

SEMBOLLER (7)

Ölü Diriltme — Altmış dokunuşla gelen hayat.

Ur'un Liri — Mezardan çıkan boğa başlı çalgı.

Horus'un Gözü — Kötülüğe karşı tek bir bakış.

Tabletleri Toprağa Gömmek — Bilgiyi toprağa emanet etmek.

Yazıcının İmzası — Kayıt bırakma isteği.

Erra — Yıkımın ve pişmanlığın destanı.

Sürgün ve Af — Yeraltına inen bir tanrı ve bağışlanması.

SON SÖZ

Müzeden çıkarken

Bütün mekânların ortak cevabı

BU ODADA

Atölyede, bahçede, tapınakta, sarayda, suyun kıyısında, göğe bakarken, mezarda — insan hep aynı şeyleri sordu. Semboller bu soruların cevabıydı; keyfi değildi, insanın değişmeyen duygularının diliydi. Okur müzeden çıkarken kendi hayatındaki sembollere döner.

DUYGU DURUMU

Güvende, sağlıklı ve huzur içinde yaşama arzusu; duyguların kaynağını bilmenin verdiği özgürlük.